Kehitysvammaisten Tukiliitto ry
Lakimies Tanja Salisma
tanja.salisma@tukiliitto.fi
puh. 050 3160 663

Eduskunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta
stv@eduskunta.fi

Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunnan etäkuuleminen maanantaina 13.12. klo 12:00 / HE 230/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tartuntatautilain väliaikaisesta muuttamisesta / Asiantunti- ja- ja lausuntopyyntö

EDUSKUNNAN SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNALLE

ASIA Lausunto HE:stä 230/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tartuntatautilain väliaikaisesta muuttamisesta

LAUSUNNON ANTAJA

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

Tukiliitto on valtakunnallinen jäsenyhdistystensä muodostama ihmisoikeus- ja kansalaisjärjestö, jonka kohderyhmään kuuluvat apua ja tukea asioiden ymmärtämiseen, oppimiseen ja arjen toimintoihin tarvitsevat ennen aikuisikää vammautuneet henkilöt sekä heidän perheensä ja muut läheisensä.

Tukiliiton tarkoituksena on edistää perusoikeuksien ja erityisesti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa määriteltyjen ihmisoikeuksien toteutumista, tukea osallisuutta ja yhdenvertaisuutta sekä itsemääräämisoikeutta kaikissa elämänvaiheissa sekä edistää yhteiskunnan muutosta sellaiseksi, että mahdollisuudet toimivaan arkeen ja yksilölliseen elämään toteutuvat.

Olemme toimineet vuodesta 1961. Jäsenistömme muodostuu paikallisista, alueellisista ja valtakunnallisista yhdistyksistä, joita on n. 170 kpl. Henkilöjäseniä yhdistyksissä on yli 16 000. Jäsenemme ovat kehitysvammaisia ihmisiä, heidän läheisiään, alan ammattilaisia ja muita kansalaisia, joille asia on tärkeä.
Suomessa on arviolta noin 40 000 – 50 000 ihmistä, joilla on kehitysvamma tai samankaltaisia tarpeita.

LAUSUNTO

1. HAAVOITTUVASSA ASEMASSA OLEVIEN ASIAKKAIDEN JA POTILAIDEN SUOJAAMINEN ON KANNATETTAVAA

Moni kehitysvammainen ja vastaavaa tukea tarvitseva (esim. autismikirjolla oleva) ihminen käyttää jatkuvasti useita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita, kuten asumispalveluita, lyhytaikaishoitoa, työ- ja päivätoimintaa, kuntoutuspalveluita ja henkilökohtaista apua. Ison osan heistä voidaan katsoa olevan erilaisista joko vammaan tai esimerkiksi liitännäissairauksiin liittyvistä syistä vakavan covid-19-taudin riskiryhmässä. Kehitysvammaisten erityishuollon toimintayksiköissä on varmasti käytännössä aina asiakkaina myös vakavalle koronataudille alttiita ihmisiä.

Kehitysvammaiset ihmiset ovat covid-19-taudin osalta erityisen haavoittuvassa asemassa myös sen vuoksi, että monelle heistä on vammansa johdosta erityisen vaikeata tai mahdotonta käyttää itse suojatoimia taudin saamista vastaan. He eivät esimerkiksi usein pysty pitämään ainakaan jatkuvasti maskeja eivätkä välttämättä kykene itse huolehtimaan riittävistä turvaväleistä. He lisäksi harvoin pystyvät välttämään riskejä jättämällä osallistumatta ryhmämuotoiseen heille vamman vuoksi tarpeen olevaan toimintaan, eikä ryhmämuotoisen toiminnan tilalle ole yleensä tarjolla yksilöllisiä terveysturvallisempia palveluiden järjestämistapoja. Monessa perheessä esimerkiksi aikuinen kehitysvammainen ihminen muutti koronapandemia alettua väliaikaisesti takaisin lapsuudenkotiinsa, ja vielä useampi on ollut viimeisen yli 1,5 vuoden aikana hyvinkin pitkiä aikoja ilman päiväaikaista toimintaa, mikä on tehnyt korona-ajasta erityisen raskasta kehitysvammaisille ihmisille läheisineen. Myös vammaisten lasten perheissä on oltu tiukoilla esimerkiksi etäkoulun ja lyhytaikaishoidon palveluiden puuttumisen vuoksi. On erittäin tärkeää, että tämän kaltaisin toimin mahdollistetaan välttämättömien palveluiden käyttäminen turvallisesti.

Tukiliitto pitää siten kannatettavana ja myös perusoikeusnäkökulmasta hyvin perusteltuna sitä, että vakavalle koronataudille alttiita sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaita ja potilaita suojataan edellyttämällä ehdotetuin tavoin heidän kanssaan lähikontaktissa työskenteleviltä rokotusten, taudin sairastamisen tai niiden yhdistelmän kautta saatua koronasuojaa. Perusoikeuspunninnassa hyvin perustuvanlaatuiselle oikeudelle elämään tulee antaa vahvin painoarvo. Kehitysvammaisten ihmisten näkökulmasta riittävän covid-19-suojan edellyttämisestä säätämisen tärkeyttä korostaa se, että sekä ehdotuksen perusteluiden että mediassa (esim. Yle 9.12.2021: https://yle.fi/uutiset/3-12222677) asiasta olleiden tietojen perusteella sote-ammattilaisista kehitysvammaisten hoitajien rokotuskattavuus on toistaiseksi lähes matalin.

Arvio siitä, ketkä asiakkaat tai potilaat ovat alttiita vakavalle covid-19-taudille, tulisi tehdä yksilöllisesti lääketieteellisin perustein. Esimerkiksi kehitysvammaisista ihmisistä vain Downin syndrooman diagnoosin saaneet on nimenomaisesti mainittu THL:n koronasivuilla (https://thl.fi/fi/web/infektiotaudit-ja-rokotukset/ajankohtaista/ajankohtaista-koronaviruksesta-covid-19/rokotteet-ja-koronavirus/rokotusjarjestys-ja-covid-19-taudin-riskiryhmat/riskiryhmien-koronarokotusten-jarjestys) vakavan koronataudin riskiryhmään kuuluvina, mutta myös monet muut harvinaisemmat kehitysvammaisuutta aiheuttavat oireyhtymät sekä kehitysvammaisuuteen usein liittyvät liitännäissairaudet, mahdollisesti yhdessä potilaan muun terveydentilan kanssa, voivat yhtä lailla aiheuttaa vakavan koronataudin riskin. Ehdotuksen perusteluita on syytä täsmentää niin, että niistä käy selväksi tämä,

että lääkäri tekee yksilöllisen arvion siitä, ketkä asiakkaat ja potilaat ovat sillä tavalla alttiita vakavalle koronataudille, että uutta 48 a §:ää tulee soveltaa.

2. EHDOTETTU POIKKEAMISMAHDOLLISUUS SEKÄ TYÖNTEKIJÄN ASEMAA KOSKEVA SÄÄTELY OVAT PÄÄOSIN PERUSTELTUJA

Tukiliitto pitää perusteltuna sitä, miten ehdotuksen mukaan hankitaan ja käsitellään tietoja sote-alalla toimivien covid-19-suojasta sekä miten toimitaan tilanteessa, jossa työntekijällä ei ole riittävää suojaa covid-19-tautia vastaan. Se tosin jää ehdotuksesta hiukan epäselväksi, voiko työntekijä päättää myös silloin, jos hänellä ei ole lääketieteellistä perustetta olla ottamatta koronarokotetta, käydä omalla kustannuksellaan koronatestissä ja päästä sitten työvuoroon, jos hän saa testistä negatiivisen tuloksen. Ehdotuksen pykälä- ja perusteluteksteissä on myös horjuvuutta sen osalta, tulisiko negatiivinen testitulos saada korkeintaan 48 vai 72 tuntia ennen työvuoron alkua.

On lähtökohtaisesti hyvä, ettei riittävän suojan puute olisi irtisanomisperuste, mutta se voinee joissain tilanteissa olla myös hiukan ongelmallista (esimerkiksi kun työnantajalla ei selkeästi ole nyt eikä lähitulevaisuudessa tarjota muita työtehtäviä; mm. henkilökohtaista apua vammaiselle henkilölle työnantajamallilla järjestettäessä tilanne voisi usein olla tämä). Ehdotettu 30 päivän siirtymäaika mahdollistaa myös ainakin teoriassa sen, että toistaiseksi suojaamaton sote-ammattilainen ehtii hankkia riittävän rokotussuojan ennen kuin hän ei enää pääsisi työskentelemään covid-19-taudille alttiiden asiakkaiden tai potilaiden kanssa.

Pidämme myös järkevänä sitä, että erityisestä syystä, kuten jos suojan omaavaa henkilöstöä välttämättömiin tehtäviin ei ole saatavissa, voidaan käyttää vailla edellytettyä suojaa olevaa työntekijää. Esimerkiksi kehitysvammaisten erityishuollossa on välttämätöntä varmistaa riittävät henkilöstöresurssit palveluiden asianmukaiseksi toteuttamiseksi, ja alan työvoiman saatavuuteen tällä hetkellä liittyvät paikoin suuret haasteet saattavat joissain tilanteissa johtaa siihen, ettei tarvetta vastaavaa määrää riittävän covid-19-suojan omaavia työntekijöitä ole saatavilla. Esityksen perusteluissa olisi silti hyvä nimenomaisesti selventää se, että lähtökohtaisesti pykälän mukaista koronasuojaa tulee aina edellyttää myös ns. keikkalaisilta ym. tilapäisiltä työntekijöiltä.

3. EHDOTUSTA TULEE TÄSMENTÄÄ AINAKIN HENKILÖKOHTAISTEN AVUSTAJIEN OSALTA

Monet vammaiset ja myös kehitysvammaiset ihmiset saavat vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua. Ehdotuksesta ei nähdäksemme käy aivan selväksi, koskisiko ehdotettu tartuntatautilain 48 a § myös VPL:n mukaisina henkilökohtaisina avustajina työskenteleviä henkilöitä avunkäyttäjän ollessa altis vakavalle covid-19-taudille, mitä pitäisimme sinänsä terveysturvallisuusäkökulmasta perusteltuna. Ehdotuksen perusteluissa mainitaan kotipalvelut ja muut kotiin tuotavat palvelut, ja vaikka henkilökohtaiset avustajat avustavat vammaisia ihmisiä yleensä muuallakin kuin näiden kotona (eivätkä aina lainkaan näiden kotona, koska jotkut kunnat ja asumisyksiköt nimenomaan pyrkivät estämään henkikölohtaisen avun käyttämisen asumisyksikössä sijaitsevassa vammaisen henkilön kodissa), niin tämän perusteella vaikuttaa siltä, että ainakin kunnan tai kuntayhtymän omana palveluna, palvelusetelillä tai ostopalveluna järjestettävä henkilökohtainen apu olisi tämän ehdotetun sääntelyn piirissä. Tämä on joka tapauksessa tarpeen täsmentää ehdotuksen perusteluissa.

Asia on nähdäksemme vielä epäselvempi yleisimmällä järjestämistavalla eli työnantajamallilla henkilökohtaista apua järjestettäessä, jolloin siis vammainen avunkäyttäjä itse tai toinen yksityishenkilö hänen puolestaan toimii avustajan työnantajana. Soveltuuko ehdotettu 48 a § avustajan/avustajien työnantajana toimivaan yksityishenkilöön ja hänen palveluksessaan olevaan avustajaan/avustajiin? Vastaako vammainen henkilö tällöin itse työnantajana siitä arviosta, että hän kuuluu vakavan koronataudin riskiryhmään, vai vaaditaanko asiasta esimerkiksi aina tällaisessa tilanteessa erillinen lääkärintodistus? Ja jos 48 a §:ää sovelletaan tällaiseen tilanteeseen, niin koska avunkäyttäjällä on usein palkattuna vain yksi tai muutama avustaja, ja välttämätön avustaminen siten helposti estyy, jos avustajalla ei ole ehdotetun pykälän edellyttämää riittävää suojaa, niin erityiset syyt varmasti tällaisessa tilanteessa mahdollistaisivat sen, että vammainen henkilö (tai muu työnantaja) voisi päättää, että suojaamaton avustaja jatkaisi työtään niin kauan, kunnes hänen tilalleen löytyy joku riittävän suojan omaava avustaja? Myös se voi olla työnantajana toimivalle yksityishenkilölle ongelmallista, jos uuden riittävän covid-19-suojan omaavan avustajan löydyttyäkään hän ei voi päättää suojaamattoman avustajan työsuhdetta, vaikka hänellä ei silloin eikä näköpiirissä olevassa tulevaisuudessakaan ole tarjota tälle muuta työtä. Nämä kysymykset tulisi nähdäksemme pohtia ja selventää vähintään lakimuutoksen perusteluissa.

4. RIITTÄVÄN SUOJAN VAATIMISTA MYÖS ESIM. KOULUSSA LÄHIKONTAKTISSA VAKAVALLE TAUDILLE ALTTIIDEN KANSSA TYÖSKENTELEVILTÄ TULEE HARKITA

Myös kouluissa henkilöstöä (koulunkäynninohjaajia ja avustajia sekä opettajia) työskentelee jatkuvasti ja pitkäaikaisesti lähikontaktissa vakavan koronataudin riskiryhmään esimerkiksi vammansa vuoksi kuuluvien lasten ja nuorten kanssa, ja sama koskee myös varhaiskasvatusta sekä toisen asteen nykyään pitkälti pakollisen oppivelvollisuuden piiriin kuuluvia opintoja. Tukiliitto katsoo, että tulisi selvittää mahdollisuutta edellyttää myös tällaisilta työntekijöiltä ehdotetun tartuntatautilain 48 a §:n mukaista suojaa. Jääminen koulusta pois esimerkiksi kotiopetukseen ei yleensä ole lapsen edun mukainen, toimiva tai edes mahdollinen vaihtoehto tukea oppimiseensa tarvitseville oppilaille, kuten ei myöskään pitkään jatkuva etäopetus, ja vammaisten oppilaiden mahdollisuudet suojata itseään esimerkiksi käyttämällä maskia ovat usein huonot. Vaikka covid-19-tauti ei yleensä ole perusterveille lapsille ja nuorille vaarallinen, tilanne on erilainen monien vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lasten ja nuorten osalta.

5. EHDOTUS VOI VAIKUTTAA HENKILÖSTÖN SAATAVUUTEEN, JOHON LIITTYVIIN ONGELMIIN TULEE AKTIIVISESTI PUUTTUA

Kuten ehdotuksessakin on todettu, sillä voi olla joitain vaikutuksia sote-alan henkilöstön saatavuuteen. Kehitysvamma-alalla ja vammaisalalla yleisemminkin on tällä hetkellä erittäin paljon haasteita osaavan työvoiman saamisessa ja pitämisessä alalla, joten on syytä tarkasti huomioida se huoli, että ehdotettu covid-19-suojan edellyttäminen saattaa karkottaa joitain ammattilaisia alalta ja vähentää alalle hakeutumista. Näin ollen on nähdäksemme nyt erityisen tärkeää, että valtiovalta ryhtyy yhteistyössä alan toimijoiden kanssa pikaisesti tehokkaisiin toimiin työvoimapulaan puuttumiseksi (ks. esimerkiksi tämä kehitysvamma-alan toimijoiden kannanotto asiasta: https://kvps.fi/osaavan-henkiloston-saatavuus-varmistettava-myos-vammaispalveluissa/). Tosin kuten ehdotuksen perusteluissa todetaan, ehdotuksella voi olla toisaalta myös myönteisiä vaikutuksia henkilöstön riittävyyteen sitä kautta, että alalla työskentelevien kattavampi covid-19-suoja auttaa vähentämään sairastumi-

sista ja karanteeneista aiheutuvia poissaoloja töistä. Tämä ei vähennä tarvetta ryhtyä kiireisesti konkreettisiin toimenpiteisiin työvoiman saatavuuden varmistamiseksi.

Tampereella 13.12.2021

KEHITYSVAMMAISTEN TUKILIITTO RY

Risto Burman
toiminnanjohtaja

Tanja Salisma
lakimies